

Bolvári-Takács Gábor **Évszázadok tanúsága.** *Az Acta Patakina újabb kötetei*

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei – Dienes Dénes kezdeményezésére és szerkesztésében – 1999-ben bocsátotta útjára az *Acta Patakina* c. könyvsorozatot. A Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával megjelenő, színvonalas periodika eddigi kötetei között forráskiadványokat és monográfiákat egyaránt találunk. Az alábbiakban a sorozat három kötetére hívjuk fel a figyelmet: az első a Levéltár, a második az Adattár, a harmadik a Nagykönyvtár anyagából tesz közzé forrásokat.

A fiatalon elhunyt György Kosztik Gábor levéltáros nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy sajtó alá rendezze Zsoldos Benő (1847-1919) egykori pataki gimnáziumi tanár levéltári katalógusának helynév-mutatóját. Maga az ún. Zsoldos-gyűjtemény – a rendezőjéről elnevezett 85.349 db irat – a kollégiumi levéltár értékes része, összeállítója 1890-től 1918-ig dolgozott rajta. Zsoldos naplójából a munkafolyamat részletesen rekonstruálható. A jeles professzor fáradhatatlan kitartással közel három évtizeden át rendezte a levéltári állományt, kézbe véve, elolvasva, értelmezve és lajstromozva minden egyes dokumentumot. A gyűjteményhez 10 kötetben időrendes alapcím-

tár, valamint mintegy 100 ezer cédulából álló betűrendes helynév-, személynév- és tárgymutató készült. A gyűjtemény elsősorban egyháztörténeti szempontból jelentős, de haszonnal forgathatják a történettudomány más szakterületei – különösen a helytörténet – művelői is. Az *Acta Patakina II. köteteként* közzétett helynév-katalógus a Zsoldos-féle anyagot az iratok keletkezési, illetve vonatkozási helye szerinti csoportosításban mutatja be, Abafalvától Zsujtáig. A kötet felépítése a következő: a helységnév alatt az első oszlopban a dokumentum részletes címeírása (lényegében tartalmi kivonata) olvasható, amely Zsoldos Benő szövege, a szükséges stilisztikai módosításokkal. A szöveg után az irat lelőhelyének, nyelvének, eredeti vagy másolat jellegének, valamint ív nagyságának megjelölése áll. A szöveg melletti oszlopban az irat keletkezésének dátuma, emellett a Zsoldos-féle katalógus szerinti jelzete olvasható, pl. A.IV.870, azaz: A. szekrény, IV. fiók, 870. sz. irat. (Zsoldos A-B-C-D szekrényekben összesen CXLVI fiókban helyezte el az okmányokat.) Azonos helységnév alatt a dokumentumok időrendben követik egymást.

György Kosztik Gábor a megkezdett munkát – hiszen a kötet előszavában a sze-

mélynév mutató közzétételét is ígerte – sajnos már nem fejezheti be. Bízunk benne, hogy ezt mások megteszik majd, s a Zsoldos-gyűjtemény kutathatóságát további hasznos segédletek teszik könnyebbé.

A Tudományos Gyűjtemények legfiatalabb egysége az Adattár, amely tíz kisebb részleg együtteséből áll, és összesen több mint 200 ezer gyűjteményi egységet tartalmaz. Részlegei: a Szakkönyvtár, a Kézirattár, az Aprónyomtatvány-gyűjtemény, az Újságkivágat-gyűjtemény, a Fényképtár, a Tájékoztató levelezőlap-gyűjtemény, a Népköltési gyűjtemény, a Népfőiskolai gyűjtemény, a Külföldi magyar református gyűjtemény, valamint az Adaléktár.

Az Adaléktár 2994 borítékolt egysége nem kéziratári és nem levéltári jellegű, többségében kézzel írott, eddig nyomtatásban meg nem jelent dokumentumokat tartalmaz. Faluszeminaristák kiszállásai során keletkezett feljegyzések, kisebb dolgozatok, levelek, jelentések, néprajzi, földrajzi, helytörténeti, egyháztörténeti, zenei, szociológiai jellegű írásművek egyaránt megtalálhatók benne. Az Adaléktár a szó szoros értelmében vett "szellemi kincsesbánya" a kutató számára, aki a katalógus böngészése során kuriózumokra, segédanyagokra, egyedi információkra bukkanhat, a lehető legszélesebb tematikus körben.

Az Adaléktár helynév szerinti csoportosítású katalógusát az *Acta Patakina III. köteteként* Deák Istvánné Bilkay Ruth,

Laczkó Gabriella és Misák Marianna állították össze. Az első néhány oldalon a helységeknél nagyobb közigazgatási egységekre vonatkozó iratok listája található, ezt követően alfabetikus sorrendben következnek a települések. Az első oszlopban a helységrnév, az azonosítást segítő egyházmegye megjelölése, valamint az irat keletkezési éve; a másodikban a címleírás, illetve a szerző neve; a harmadikban az adaléktári jelzet, valamint a dokumentum terjedelme olvasható, megjelölve, hogy kéziratról vagy gépiratról van-e szó. A kiadvány használhatóságát személynév-mutató segíti. Az Adaléktár gyűjteményi anyagának teljes körű bemutatása révén értékes kutatási segédlet került az érdeklődők kezébe.

Tavaly kísértük utolsó útjára Czeglé Imrét, aki sárospataki teológiai tanulmányai, majd hat év bodrogházi missziói lelkesítő szolgálata után 1947-ben foglalta el a Sárospataki Református Főiskola akkor szervezett könyvtárosi állását, s évtizedeken átívelő munkássága befejeztével könyvtárigazgatóként vonult nyugdíjba. Az *Acta Patakina VII. köteteként* közzétett munkájában 550 db, 1503 és 1730 között keletkezett latin, illetve német nyelvű röplap, röpirat szövegét gyűjtötte össze és tette közzé szöveghűen, jegyzetekkel ellátva, kronológiai sorrendben. Több dokumentum illusztrációként fakszimilében is megtalálható. A kötet bevezetőjéből megtudjuk, hogy a gyűjtés ötlete az Országos Széchényi Könyvtár hasonló jellegű kiadványától származik: Hubay

Ilona 1948-ban jelentette meg “Magyar vonatkozású röplapok, újságlapok és röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480-1718” c. művét. Czegle Imre annak idején először csupán kíváncsiságból vette sorra a Hubay-kötet több mint 1200 egységét, keresve az átfedéseket a pataki Nagykönyvtár gyűjteménye és az OSZK anyaga között. A raktár átvizsgálása során derült fény arra, hogy nemcsak számos röpirat fellelhető Patakon is, de szép számmal akadnak a nemzeti könyvtár által nem ismert dokumentumok is. E felismerés segítette elő Czegle Imre kutatásait, amelynek során a teljes könyvtári állomány áttekintése és kirostálása elvezetett az immár nyomtatásban is kézbe vehető katalógus elkészítéséhez. A közölt anyag jelentős részét a Kazinczy Ferencről 1807-ben megvásárolt gyűjtemény darabjai képezik. A nagy nyelvújító anyagi nehézségek miatt vált meg általa gyűjtött nyomtatványaitól, amelyek túlnyomó része – Czegle Imre szavaival élve – “vásári, piaci áru” volt. Nem a szó pejoratív értelmében, hanem abban az értelemben, hogy a vidéki paraszti és polgári réteg számára készültek, rövid hírekkel, tudósításokkal, érdekes (vagy érdekesnek vélt) események leírásával. Nem szépirodalmi művekről van tehát szó, még kevésbé tudományos igényű szövegekről, így nem meglepő, hogy e röplapok megmaradási esélyei is igen korlátozottak voltak, hiszen hamar szemétre kerültek. Éppen ezért szükséges hangsúlyozni Kazinczy kiváló érzékét a gyűjtemény létrehozásához, nem kevés-

bé Vay József főgondnok és Somossy János könyvtárnok érdemét, hogy az eladásra felkínált dokumentumokat a kollégium levéltárába befogadták. Czegle Imre kötetében mindezen törekvések szintézist nyertek, s most már a kutatókon múlik, miként hasznosítják a közzétett iratokból nyerhető információkat.

Összességében megállapíthatjuk: mindhárom kiadvány bizonyítja a Tudományos Gyűjteményekben folyó kutatómunka lendületét, tartalmasságát és magas színvonalát, s jelzi, hogy a pataki kollégium továbbra is szinte kimeríthetetlen tárház írott kulturális örökségünk megismeréséhez.

(Egyházközségi dokumentumok a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában. Sajtó alá rendezte és szerkesztette: György Kosztik Gábor. Acta Patakina II. Sárospatak, 2000; Adaléktár. Dokumentumok a Sárospataki Református Kollégium Adattárában. Sajtó alá rendezte és szerkesztette: Deák Istvánné, Laczkó Gabriella, Misák Marianna. Acta Patakina III. Sárospatak, 2000; A sajtó (periodika) zsengei. Röplapok – újságlapok – röpiratok (1503-1730) a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárában. Összeállította: Czegle Imre. Acta Patakina VII. Sárospatak, 2001.)